

ROBERT ROMAN CHODKOWSKI
Lublin

ŻYCIE AJSCHYLOSA
WSTĘP – PRZEKŁAD – KOMENTARZ

I. WSTĘP

Życie Ajschylosa (Αἰσχύλου βίος), cytowane zazwyczaj w łacińskiej formie jako *Vita Aeschyli*, przekazane zostało w wielu średniowiecznych manuskryptach tekstów poety, a wśród nich również w najstarszym i najlepszym z nich, zwanym *Mediceus* (M) w kodeksie *Laurentianus* 32, 9, pochodzącym z końca lub środka X w.¹ Nie ulega wątpliwości, że jest to dzieło kompilacyjne, podobnie jak *Vita Sophoclis*. Jedynie trzynaście jego pierwszych rozdziałów (czy raczej paragrafów) stanowi tekst zwarty pod względem logicznym i kompozycyjnym. Następne zawierają już tylko luźne informacje. Całość oparta jest na różnych źródłach starożytnych, nie dających się bliżej określić. Kompilacji tej dokonał, być może, Mistrz Tomasz, gramatyk ze szkoły tessalonickiej, żyjący w latach 1275-1325, który m.in. napisał scholia do tragedii Ajschylosa². Przypuszcza się, że wykorzystano w niej najprawdopodobniej dzieło Chamajleona, filozofa perypatetyckiego, komentatora Homera oraz tragików. Powstało ono ok. 300 roku przed Chrystusem i było poświęcone Ajschylosowi, o czym informacje przekazał nam Atenajos³. Ponadto, jako ewentualne inne źródła wymienia się cytowanego w 13 paragrafie *Vita* Dikajarchosa z Messany, Heraklejdesa z Pontu i Dionizjosa Młodszego z Halikarnasu⁴.

¹ M. L. West. *Studies in Aeschylus*. Stuttgart 1990 s. 321.

² M. Mund-Dopchie. *La survie d'Eschyle à la Renaissance*. Louvain 1984 s. LIV.

³ Athenaios 10, 428 F (2, 432, 18 Kaibel = Testimonium 117 a 9 w: *Tragicorum Graecorum Fragmenta* (TrGF). Vol. 3: *Aeschylus*. Ed. S. Radt. Göttingen 1985 – dalej cyt. TrGF vol. 3).

⁴ Zob. *Realencyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft*. Hrsg. A. F. Pauly, G. Wissowa. Bd. 1, 1. Stuttgart 1894 szp. 1065, 45-52.

Vita Aeschyli zostało opublikowane już w pierwszym wydaniu tragedii poety w roku 1518⁵. Obecnie jego tekst znaleźć można w wielu kolejnych wydaniach dramatów twórcy tragedii greckiej, a między innymi w edycjach Wilamowitza, Mazona i Murraya⁶. Tekst najnowszy i opatrzony najobszerniejszym aparatem krytycznym opublikował ostatnio (1985) Stefan Radt w trzecim tomie (*Aeschylus*) monumentalnego dzieła *Tragicorum Graecorum Fragmenta* (TrGF) jako Testimonium 1 (T 1)⁷. Pominięto w nim ostatni paragraf⁸, który dotąd był wydawany jako zakończenie *Vita*, chociaż wiadomo było, że jest to fragment z nie zachowanego dzieła *Musica Historia* Dionizjosa z Halikarnasu (Młodszeo). Tekst Radta stanowi podstawę naszego przekładu.

Ponieważ *Vita Aeschyli* zawiera, jak wiadomo, wiele błędnych lub nieściślych informacji, wymaga pewnych wyjaśnień i sprostowań. Dlatego do przekładu załączyliśmy komentarz, w którym staramy się, uwzględniając najnowsze badania nad Ajschylosem, przedstawić właściwy obraz rzeczy. Przy okazji niejako podajemy także objaśnienia dotyczące osób mniej znanych, sytuacji i konkretnych spraw. O ile nam wiadomo, jest to pierwszy przekład na język polski, dlatego mamy nadzieję, że będzie pożyteczny dla tych wszystkich, którzy interesują się tragedią grecką w ogóle, a Ajschylosem w szczególności.

II. PRZEKŁAD

Życie Ajschylosa

1. Tragik Ajschylos, z pochodzenia Ateńczyk z gminy Eleuzis*, z rodu Eupastrydów*, był synem Euforiona i bratem Kinegejrosa*.

2. Rozpoczął pisać tragedie w młodym wieku*. Swoich poprzedników* przewyższył nie tylko sztuką poetycką, lecz również sceniczną: wspaniałością przedstawień, ubiorem aktorów, dostojnością chóru, jak [zaświadcza] Arystofanes*:

Ty, który pierwszy z Hellenów spiętrzyłeś na kształt wieży
Wspaniałe słowa i przyozdobiłeś język tragedii.

⁵ *Aeschyli tragoediae sex*. F. Asulanus edidit. Venetiis 1518.

⁶ *Aeschylus. Tragoediae*. Ed. U. von Wilamowitz-Moellendorff. Berlin 1914 (Berlin 1958²); *Eschyle. Texte établi et traduit par P. Mazon*. T. 1-2. Paris 1946-1949⁴; *Aeschyli septem quae supersunt tragoediae*. Rec. G. Murray. Oxonii 1960².

⁷ TrGF vol. 3 s. 31-36.

⁸ TrGF vol. 3 s. 97-98 (T 129).

* Asterysk w tekście Przekładu odsyła do Komentarza.

3. Był współczesny Pindarowi*, ponieważ urodził się w czasie 40. olimpiady*.

4. Podają, że był szlachetny i że brał udział w bitwie* pod Maratonem z bratem Kinegejrosem, w bitwie morskiej pod Salaminą z najmłodszym z braci, Amejniaszem*, oraz w walce piechoty pod Platejami.

5. Komponując swe dzieła starał się zawsze o wzniosły styl*, wprowadzając nowe słowa oraz epitety. Ponadto posługiwał się metaforami i innymi środkami wyrazu, które mogły nadać wypowiedzi dostojeństwo. Jego dramaty w swej kompozycji nie zawierają wielu powikłań ani intryg jak u młodszych tragiczków. Stara się jedynie nadać powagę postaciom uważając, że wspaniałość ma w sobie coś z dawnych czasów bohaterskich, natomiast błyskotliwość i napuszość uznawał za godną potępienia i obcą tragedii. Dlatego też z powodu jego skłonności do przesady w nadawaniu powagi postaciom żartuje sobie Arystofanes*.

6. Mianowicie w *Niobe** bohaterka [tytułowa], siedząc przy grobie dzieci z zasłoniętą twarzą, nie wypowiada ani jednego słowa aż do trzeciego aktu. Również w *Okupie za Hektora** podobnie zasłonięty Achilles nic nie mówi, z wyjątkiem krótkiej wymiany zdań z Hermesem na samym początku.

7. Dlatego można znaleźć u niego bardzo liczne partie tekstu wyróżniające się starannym opracowaniem, lecz nie ma wcale wypowiedzi wzbudzających współczucie ani też niczego innego, co mogłoby doprowadzić [widza] do łez. Również obrazy sceniczne* i fabuła służyły mu raczej do wywołania zdumienia przez zaskoczenie niż do zwodzenia wyobraźni*.

8. Wyjechał do Hierona*, według jednych doznawszy przykrości ze strony Ateńczyków i pokonany przez Sofoklesa, według innych pokonany przez Simonidesa w konkursie elegii na cześć poległych pod Maratonem. Elegia bowiem wymaga więcej subtelności w wyrażaniu uczuć, a to – jak powiedzieliśmy – jest obce Ajschylosowi.

9. Niektórzy podają, że w czasie przedstawienia *Eumenid* wejście chóru w rozproszeniu tak bardzo przeraziło ludzi, że dzieci traciły przytomność, a kobiety rodziły przed czasem*. Przybywszy więc na Sycylię w czasie gdy Hieron zakładał miasto Etnę*, wystawił *Etnijki*, przepowiadając szczęśliwe życie dla zasiedlających to miasto.

10. Ciesząc się wielkim szacunkiem i ze strony władcy Hierona, i ze strony Gelińczyków, przeżył tam dwa lata, by umrzeć jako starzec w taki sposób: oto orzeł porwawszy żółwia nie mógł dać sobie rady ze zdobyczą. Rzuca więc go na skały, by rozbić skorupę. Żółw jednak spada na poetę i zabija go*. A radząc się (kiedyś) wyroczni, otrzymał taką odpowiedź: „pocisk z nieba cię zabije”.

11. Po śmierci Gelijszycy pochowali go w grobowcu wzniesionym na koszt publiczny i wspaniale uczcili. A napis położyli na nim następujący:

Syn Euforiona, Ateńczyk Ajschylos leży w tym grobie.
Zginął w Geli, co z pól słynna pszenicznych jest w krąg.
Męstwo jego zaś sławne gaj maratoński niech głosi
I długowłosey Med, który z nim w walce się start*.

Ludzie związani z tragedią przybywali do jego grobu, składali ofiary i odgrywali jego dramaty*.

12. Ateńczycy natomiast do tego stopnia polubili Ajschylosa, że podjęli uchwałę, by każdy, kto chciał po śmierci poety wystawiać jego tragedie, mógł otrzymać chór*.

13. Żył lat 63*, w ciągu których stworzył 70 dramatów, a ponadto około 5 dramatów satyrowych*. Wszystkich zwycięstw odniósł trzynastcie*, lecz i po śmierci nierzadko zwyciężał.

14. Ajschylos jako pierwszy* wniósł do tragedii wzniołe i szlachetne uczucia, przyozdobił przestrzeń sceniczną, a widzów zdumiewał wspaniałością efektów wizualnych: malowidłami i machinami teatralnymi, ołtarzami i grobami, trąbami, zjawami i Eryniami. Aktorów dla powiększenia ich postaci przydział w obszerne szaty z długimi rękawami oraz wyposażył w podwyższające obuwie.

15. Pierwszym jego aktorem był Kleander, potem drugiego dobrał do niego Mynniskosa z Chalkis*; on sam wynalazł trzeciego aktora*, lecz według Messańczyka Dikajarchosa* – Sofokles.

16. Jeżeli weźmiemy pod uwagę prostotę techniki dramatycznej*, to w porównaniu z następcami wyda się nam autorem miernym i niestarannym, jednak w porównaniu z poprzednikami wzbudza podziw pomysłowością i inwencją twórczą. Jeżeli słusznie uważa się Sofoklesa za doskonalszego poetę tragicznego, to jednak należy wziąć i to pod uwagę, że o wiele trudniej było po Tespisie, Frynichu i Chojrilosie doprowadzić tragedię do takiej wielkości, niż po Ajschylosie dojść do doskonałości Sofoklesa.

17. Na jego grobie napisano:

Zmarłem, doznawszy ciosu w głowę ze szponów orła.

18. Podają, że Hieron, który go wysoko cenił, umożliwił mu wystawienie *Persów* na Sycylii* i to przyniosło [poecie] wielki rozgłos.

III. KOMENTARZ

Ad 1.

*Eleuzis – miasto w pobliżu starożytnych Aten i jedna z gmin attyckich (*dem*), miejsce kultu Demetry i Kory. Tu odbywały się misteria eleuzyńskie. Fakt pochodzenia poety z Eleuzis oraz jego modlitwa do Demetry w *Żabach* (w. 886) Arystofanesa dały asumpt do wysunięcia tezy o rzekomym wtajemniczeniu poety w misteria i zdradzeniu ich tajemnic¹.

*Eupatrydzi – ateńska arystokracja rodowa. W V w., po reformach Solona i Klejstenesa eupatrydzi stracili swoje znaczenie polityczne. Przyjmuje się, że Ajschylos należał tylko do średniej klasy społecznej, na co wskazuje fakt, że służył w wojsku jako hoplita.

*Kinegejros – jego istnienie i udział w bitwie pod Salaminą poświadczają również inne źródła², a wśród nich także Herodot (6, 114), który pisze o jego bohaterskiej śmierci w chwili, gdy wdzierał się na nieprzyjacielski okręt.

Ad 2.

*Zgodnie z *Księgą SUDA* poeta po raz pierwszy wystąpił w konkursie tragicznym w 499 r., gdy miał 25 lat³.

*Poprzednikami Ajschylosa znanymi nam z imienia byli: Tespis, Chojrilos i Frynichos.

*Arystofanes – poeta komiczny (446-ok.385), który w *Żabach* w wielkim agonie między Ajschylosem i Eurypidesem dał wnikliwą ocenę twórczości tych dwu tragiczków. Cytowane wiersze pochodzą właśnie z tego agonu (w. 1004-1005).

Ad 3.

*Pindar – przedstawiciel greckiej liryki chóralnej, żył w Tebach w latach 518-446.

*40. olimpiada – według tej informacji Ajschylos urodziłby się około 616 roku. Jest to więc oczywisty błąd. Na podstawie *Marmor Parium*⁴ przyjmuje się jako datę urodzin poety lata 525/524. Nie jest to jednak całkowicie pewne, ponieważ źródła podają różną liczbę lat Ajschylosa w chwili śmierci: 58, 63 lub 65 oraz 69⁵. Ponieważ tylko ta ostatnia cyfra (z *Marmor Parium*) daje się pogo-

¹ Zob. A. L e s k y. *Die tragische Dichtung der Hellenen*. Göttingen 1972³ s. 65 n., 163.

² Podaje je Radt w TrGF vol. 3 s. 41-46 (Testimonia [dalej: T] 16-48).

³ TrGF vol. 3 s. 37 (T 2).

⁴ TrGF vol. 3 s. 37-38 (T 3) = FG rHist 239.

⁵ *Księga SUDA* podaje, że Ajschylos zmarł mając 58 lat, *Vita* – 63 lub 65 (zależnie od lekcji), *Marmor Parium* natomiast – 69.

dzić z danymi o pierwszym występie, ona stała się podstawą ustalenia wyżej podanej daty. Niepewność jednak istnieje.

Ad 4.

*Informacja o udziale poety w bitwie pod Platejami, podobnie jak przekaz Pauzanasza (1, 14, 5) o jego obecności w walce pod Artemizjum, jest uważana za efekt tendencji starożytnych pisarzy do uzupełniania faktów nawet bez pokrycia w rzeczywistości, a więc za bardzo wątpliwą⁶.

*Amejniasz – w odniesieniu do jego osoby istnieje również zamieszanie w przekazach starożytnych, ponieważ jedni uważają go za brata Ajschylosa, inni, jak np. Herodot (8, 84, 93), wspominają o Amejniaszu z Pallene, który wyróżnił się w bitwie pod Salaminą⁷.

Ad 5.

*Pompatyczny styl tragedii Ajschylosa miał wyśmiewać – według Plutarcha – już Sofokles (P l u t a r c h u s. *De prof. in virt.* 7, 79 B = 1, 157, 23 Paton-Wegehaupt-Pohlenz).

*Powikłania i intrygi na szerszą skalę pojawiają się w tragediach Eurypidesa, chociaż i sam Ajschylos posłużył się intrygą w *Choeforach*.

*Arystofanes żartuje sobie z tej cechy postaci Ajschylosa w *Żabach* (w. 911 i nn.).

Ad 6.

**Niobe* – nie zachowana tragedia Ajschylosa (TrGF 154a-157a Radt).

**Okup za Hektora* – również nie zachowana tragedia, która ma też drugi tytuł: *Frygowie* (TrGF 263-72 Radt). Achilles rozpaczał w niej po śmierci swego przyjaciela Patroklosa⁸.

Ad 7.

*„Obrazy sceniczne” – tym sformułowaniem oddajemy grecki termin *ὄψεις*, który tu ma nieco inne znaczenie niż w *Poetyce* Arystotelesa⁹.

*„Zwodzenie wyobraźni” – po grecku *ἀπάτη* ‘ułuda, oszustwo, iluzja’¹⁰.

⁶ Zob. L e s k y, jw. s. 67.

⁷ Przekazy dotyczące Amejniasza zebrał Radt (TrGF vol. 3 s. 46-48 (T 49-51)).

⁸ Na temat *Niobe* i *Okupu za Hektora* zob. O. T a p l i n. *The Stagecraft of Aeschylus*. Oxford 1977 s. 424, 430.

⁹ Zob. tamże s. 476-479: „Aristotle «Poetics» onopsis”.

¹⁰ Zob. T. G. R o s e n m e y e r. *Gorgias, Aeschylus and „APATE”*. „American Journal of Philology” 76:1955 z. 3 s. 225-260 (szczególnie s. 234).

Ad 8.

*Hieron – tyran miasta Geli na Sycylii, który po śmierci swego brata Gelona w 478 r. panował także w Syrakuzach. Był miłośnikiem poezji i ściągał na swój dwór sławnych poetów (m.in. Bakchylidesa, Simonidesa, Pindara i Ajschylosa). Okoliczności tej pierwszej podróży Ajschylosa na Sycylię nie są bliżej znane. C. J. Herington w ogóle ją neguje¹¹. Akceptują ją m.in. J. Podlecki i M. Griffith¹². Poeta miał wówczas wystawić *Etnijki* w r. 476-475 z okazji założenia miasta Etny.

Ad 9.

*W *Eumenidach*, ostatniej części *Oresteji* Ajschylosa, chór stanowią Erynie – straszliwe boginie zemsty. Ich przerażający wygląd (węże we włosach, oczy ociekające krwią, szaty budzące wstręt) oraz fakt, że w pewnym momencie wychodząc ze świątyni jedna za drugą zaczęły zbliżać się do widzów idąc ku orcheście, mogły spowodować popłoch wśród publiczności. Autor tej relacji prawdopodobnie wyolbrzymił przedstawienie grozy, nie wydaje się jednak, by można ją traktować jedynie jako jedną z wielu anegdot bez żadnego pokrycia w rzeczywistości¹³. R. Flacelière wskazuje, że reakcja Ateńczyków przedstawiona w *Vita* jest analogiczna do zachowania się widzów podczas pierwszego pokazu filmu *Wjazd pociągu na dworzec* w *La Ciotat*; w obydwu wypadkach siła iluzji wytworzona przez sztukę była tak wielka, że fikcyjna rzeczywistość wywołała reakcje niezgodne ze zdrowym rozsądkiem¹⁴.

*Miasto Etna zostało założone w r. 476 przed Chrystusem u podnóża góry Etny. Późniejsza jego nazwa brzmiała Inessa, obecnie – Santa Maria di Licodia.

Ad 10.

*Fakt śmierci poety w Geli potwierdza *Marmor Parium*. Historia z żółwiem jest późniejszym wymysłem. Była jednak powtarzana jeszcze wielokrotnie przez różnych pisarzy starożytnych: Valerius Maximus 9, 12 ext. 2 (s. 461, 13 Kempf), Plinius. *Historia naturalis* 10, 7 (2, 220, 13 Ian-Mayhoff), Aelianus. *De natura animalium* 7, 16 (1, 182, 8 Hercher). Wszystkie te świadectwa zebrał Radt (TrGF vol. 3 Testimonia 96-99 s. 64-66).

¹¹ C. J. Herington. *Aeschylus in Sicily*. „The Journal of Hellenic Studies” 87:1967 s. 74-85.

¹² J. Podlecki. *The Political Background of Aeschylean Tragedy*. Ann Arbor 1966 s. 5 nn.; M. Griffith. *Aeschylus, Sicily and Prometheus*. W: *Dionisiaca. Nine Studies [...] Presented to Sir D. Page*. Cambridge 1978 s. 105.

¹³ Tak ją ocenia np. Taplin (jw. s. 372 przyp. 2).

¹⁴ R. Flacelière. *Histoire littéraire de la Grèce*. Paris 1962 s. 140.

Ad 11.

*Przytoczony tu napis nagrobny uznany został przez Atenajosa i Pauzanasza (A t h e n a i o s XIV 627c; P a u s a n i a s I 14, 5), którzy także go cytują, za epigram autorstwa samego Ajschylosa. Ten pogląd podzielali też niektórzy uczeni nowożytni¹⁵, większość jednak jest zdania, że powstał on później¹⁶.

*„Odgrywali jego dramaty” – takie znaczenie nadajemy greckiemu słowu ὑπεκρίνοντο ‘odpowiadali’. Jako termin techniczny wskazuje, że sztuki nie tyle recytowano, lecz odgrywano z podziałem na role, być może nie całe, lecz tylko pewne ich partie.

Ad 12.

*Z reguły każda tragedia była przeznaczona do jednorazowego wystawienia w teatrze. Przyznane przez Ateńczyków prawo wystawiania dzieł Ajschylosa po jego śmierci było szczególnym wyróżnieniem poety. Dzieła jego po tej uchwale wznawiano dość często aż do wybuchu wojny peloponeskiej. Później publiczność wołała Sofoklesa i Eurypidesa¹⁷. Wykaz tragedii Ajschylosa wystawionych ponownie daje S. Radt (TrGF vol. 3 s. 56-57).

Ad 13.

*„Żył lat 63” – por. na ten temat uwagi do paragrafu 3.

**Księga SUDA* podaje, że Ajschylos napisał 90 tragedii i dramatów satyrowych, natomiast katalog jego utworów zawarty w najstarszym zachowanym manuskrypcie z X w. (*Mediceus (M) seu Laurentianus* 32, 9) obejmuje tylko 72 utwory. W. Steffen¹⁸, godząc tę sprzeczność, przyjął, że z katalogu tego zginęła jedna kolumna (18 sztuk), natomiast informację z *Vita* zrekonstruował i odczytał następująco: „Skomponował 70 dramatów, 15 dramatów satyrowych i 5 sztuk nieokreślonych” (tzw. amfibola, tj. tragedie, które mogły być wystawione w miejsce dramatu satyrowego). Zwykle więc przyjmuje się, że Ajschylos napisał 90 sztuk.

*„Wszystkich zwycięstw odniósł trzynaście” – *Księga SUDA* informuje o 28 zwycięstwach poety, lecz prawdopodobnie w tej liczbie zawarto również zwycięstwa odniesione przez sztuki wystawione po śmierci poety¹⁹. Źródła potwierdzają następujące zwycięstwa Ajschylosa: pierwsze w r. 484 (*Marmor Parium*), w

¹⁵ M.in. W. S c h m i d, O. S t ä h l i n. *Geschichte der griechischen Literatur*. Bd. 1. T. 2. München 1934 s. 186 n.

¹⁶ Np. U. von Wilamowitz-Moellendorff (*A e s c h y l u s. Tragoediae*. Ed. ... Berlin 1958² s. 11).

¹⁷ Zob. A. W a r t e l l e. *Histoire du texte d'Eschyle*. Paris 1971 s. 22 n.

¹⁸ *De Aeschyli fabularum catalogo*. W: t e n z e. *Quaestionum tragicarum capita tria*. Poznań 1939 s. 1 nn.

¹⁹ Zob. W a r t e l l e, jw. s. 22 n.

473/2 – pierwsza nagroda przyznana tetralogii, w której skład wchodził zachowany *Persowie* („Hypothesis” *Persów*), 468/7 – zwycięstwo odniesione tetralogią, w której skład wchodziła zachowana sztuka pt. *Siedmiu przeciw Tebom* („Hypothesis” *Siedmiu*), 463 (?) – zwycięstwo tetralogią, w której skład wchodziły zachowane *Błagalnice* (*P. Oxy.* 2256), 459/8 – pierwsza nagroda dla *Oresteii*²⁰.

Ad 14.

*Ajschylos jest uważany za właściwego twórcę greckiej tragedii literackiej między innymi dlatego, że właśnie wprowadził do niej poważne problemy moralno-religijne i prawdziwy patos tragiczny. Jest również twórcą tragedii jako widowiska teatralnego. Jak wykazały najnowsze badania, aspekty wizualne w jego przedstawieniach nie były tylko zewnętrznym dodatkiem upiększającym, lecz stanowiły integralną część wystawianych dzieł²¹. Nie wszystkie jednak wymienione w tym paragrafie innowacje Ajschylosa w zakresie scenografii i ubioru aktorów znalazły potwierdzenie w badaniach naukowych dotyczących jego teatru²².

Ad 15.

*Początkowo Ajschylos sam występował w swoich sztukach. Gdy jednak wprowadził drugiego aktora (*Aristoteles. Poetica* 1449a 15), korzystał z pomocy aktorów zawodowych²³.

*W źródłach nie ma zgodności co do tego, kto wprowadził trzeciego aktora. Arystoteles (*Poetica* 1449a 18) tę zasługę przypisuje Sofoklesowi, podobnie jak Diogenes Laertios (3, 58 = 1, 144, 14 Long). Themistios (*Or.* 26, 316 D = 2, 127, 3 Schenkl-Downey-Norman) – jednak Ajschylosowi. Ta rozbieżność, być może, wynika z faktu, że trzeci aktor został wprowadzony w czasie, gdy ci dwaj wielcy tragicy tworzyli równocześnie. Ajschylos mógł być w *Oresteii* inicjatorem tej innowacji, lecz w pełni wykorzystał ją dopiero Sofokles. Autor *Vita* i Themistios

²⁰ Zob. TrGF vol. 3 s. 48 nn. (Testimonia ad certamina fabularum spectantia – T 52 nn.).

²¹ Zob. T a p l i n, jw. s. 39 nn.; R. R. C h o d k o w s k i. *Funkcja obrazów scenicznych w tragediach Ajschylosa*. Wrocław 1975 passim.

²² Zob. A. W. P i c k a r d - C a m b r i d g e. *The Theatre of Dionysus in Athens*. Oxford 1966³ s. 124 nn.; T a p l i n, jw. s. 39-49; C h o d k o w s k i, jw. s. 15 nn.; N. G. L. H a m m o n d. *The Conditions of Dramatic Production to the Death of Aeschylus*. „Greek, Roman and Byzantine Studies” 13:1972 nr 4 s. 413 n.

²³ Na temat aktorów greckich można znaleźć obszerne informacje w pracy: P. G h i r o n - B i s t a g n e. *Recherches sur les acteurs dans la Grèce antique*. Paris 1976 s. 135 i nn. Problem, kto pierwszy wprowadził trzeciego aktora, jest szeroko dyskutowany w literaturze naukowej. Oto kilka nowszych prac na ten temat: J. G l u c k e r. *Aeschylus and the Third Actor*. „Classica et Mediaevalia” 30:1969 s. 56-77; B. M. W. K n o x. *Aeschylus and the Third Actor*. „American Journal of Philology” 93:1972 s. 104-107; A. N. M i c h e l i n i. *Aeschylean Stagecraft and the Third Actor*. „Eranos” 82:1984 s. 135-147; F. E l s e. *Case of the Third Actor*. „Transactions and Proceedings of the American Philological Association” 76:1945 s. 1-10; H a m m o n d, jw. s. 444.

są świadomi istnienia opinii przeciwnych ich sądom, a jednak im nie ulegają. Ich wiadomości w tym wypadku musiały więc opierać się na dobrych źródłach, którym zaufali.

*Messańczyk Dikajarchos był filozofem perypatetyckim, uczniem Arystotelesa. Urodził się w Messanie na Sycylii w IV w. przed Chrystusem. Jest autorem dialogów politycznych i filozoficznych, zajmował się też geografiami i pisał na ten temat dzieła. Nie dziw zatem, że jako perypatetyk w sprawie trzeciego aktora szedł za Arystotelesem.

Ad 16.

*Mówiąc o prostocie techniki dramatycznej Ajschylosa, autor ma prawdopodobnie na myśli brak u tego poety skomplikowanej intrygi, którą można już dostrzec u Sofoklesa (np. w *Elektrze* czy *Filoktecie*), a przede wszystkim w twórczości Eurypidesa. Druga część obrony twórczości Ajschylosa opiera się na charakterystycznym dla starożytnych przekonaniu, że wyżej należy stawiać wynalazcę w jakiejś dziedzinie niż tego, kto jego wynalazek doprowadził nawet do doskonałości.

*Tespis – pierwszy znany nam z imienia przedstawiciel najstarszej tragedii greckiej przedliterackiej. Według świadectwa *Marmor Parium* w r. 534 wystawił w Atenach pierwszą tragedię w czasie Wielkich Dionizjów. Najważniejszą jego innowacją było wprowadzenie pierwszego aktora, który odpowiadał na pytania chóru, stwarzając zaczątki akcji dramatycznej. Tragedie Tespisa wcześniej zaginęły.

*Chojrilos i Frynichos należeli do pokolenia młodszego niż Tespis i byli bezpośrednimi poprzednikami Ajschylosa. O pierwszym niewiele wiemy. Drugi jest bardziej znany. Według *Księgi SUDA* odniósł pierwsze zwycięstwo w agonii tragicznej w czasie 67. olimpiady (512/11 – 509/8). To samo źródło mówi o jego dziewięciu tragediach. Bliżej znane są nam dwie jego sztuki: *Zdobycie Miletu* i *Fenicjanki*. Był wynalazcą prologu, ról kobiecych i tragedii historycznej. Współzawodniczył z Ajschylosem. Zasłynął jako twórca wspaniałych pieśni chóralnych.

Ad 18.

*Ta informacja jest najprawdopodobniej oparta na scholiach do *Żab* Arystofanesa (ad v. 1028). Istnieją podejrzenia, że tekst tej sztuki dla przedstawienia w Syrakuzach był zmieniony²⁴. Nie znamy dokładnej daty sycylijskiego wysta-

²⁴ Zob. *The „Persae” of Aeschylus*. Ed. with Introduction, Critical Notes and Commentary by H. D. Broadhead. Cambridge 1960 s. XLVIII nn.: „C. Sicilian Text : Possible Interpolation : Tetralogy”.

wienia *Persów*. Można przypuszczać, że miało ono miejsce w kilka lat po przedstawieniu w Atenach.

VITA AESCHYLI

INTRODUCTIO – TRANSLATIO – COMMENTUM

A r g u m e n t u m

Vita Aeschyli, in multis manuscriptis poetae tradita, transfertur, commentatur brevique introductione illustratur. Haec prima in linguam Polonam translatio textu a Stephano Radio in libro qui *Tragicorum Graecorum Fragmenta* inscribitur edito, nititur. Introductio narrat quo tempore *Vita* composita fuerit et quibus ex fontibus auctor eius exhauserit. Commentum ad res et personas in *Vita* commemoratas attinet atque eius errores coriigit.